
Åpent og tillitsfullt

ARE BREAN

are.brean@tidsskriftet.no

Are Brean er sjefredaktør i Tidsskriftet. Han er ph.d. og spesialist i nevrologi.

Tillit bygget på åpenhet har vært viktig i håndteringen av koronapandemien så langt. De første vaksinene blir snart godkjent. Da settes åpenheten og tilliten på ny prøve.

Foto: Einar Nilsen

Hvis noen hadde sagt for ett år siden at vi i førjulstiden 2020 i fullt alvor skulle diskutere hvor mange gjester regjeringen ville tillate oss å ha på julaften, hadde vi ikke trodd det. Hvis vedkommende hadde lagt til at tilliten til regjeringen samtidig ville være rekordhøy, hadde vi avskrevet hen som ganske forrykt.

Likevel er det nøyaktig der vi er. I november 2020 svarte 72 % av den norske befolkningen at de har tillit til informasjon fra regjeringen (1). Tilliten har vist svakt økende tendens hele høsten. Og vi får ikke lov til å ha flere enn ti gjester på julaften.

I krisetid er tilliten mellom myndigheter og befolkning et toveis fenomen: Befolkningen må ha tillit til myndighetenes håndtering. Og myndighetene må ha tillit til at befolkningen etterlever forordninger som gis. Tillit er også et tveegget sverd: For at demokratiet skal fungere, kan ikke innbyggerne være tillitsfulle inntil det godtroende. Det at myndighetene må stå til regnskap overfor sin egen kritiske befolkning, er forutsetningen for at makt over tid skal bli utøvd med tilstrekkelig aktsomhet.

«Når de første vaksinene nå snarlig blir godkjent, blir tilliten satt på en ny og viktig prøve»

Tillit er flyktig. I mai 2020 ble det kjent at den britiske statsministerens rådgiver Dominic Cummings hadde brutt koronareglene ved å kjøre 40 mil til en familieeiendom mens landet var nedstengt (2). Konfrontert med anklagene opptrådte han arrogant. I dagene etter falt tilliten til regjeringens koronahåndtering betydelig i befolkningen og holdt seg lav i ukevis. En studie publisert i The Lancet mener å påvise en klar kausalitet – den såkalte Cummings-effekten (2).

Norge har vært forskånet for Cummings-effekter. Likevel har vi sett at tilliten kan være skjør, tydeligst i forbindelse med den havarerte Smittestopp-appen. I april, før appen ble lansert, trodde 52 % av befolkningen at de ville laste den ned (3). Etter mye kritikk ble den trukket etter lansering. Nå skal en ny Smittestopp-app lanseres. Denne gangen er vi mer skeptiske, og bare 41 % tror de vil laste den ned (3). Dette kan være lavere enn det som trengs for at appen skal ha tilsiktet effekt. Fallet i tillit kan ha ødelagt for et potensielt smitteforebyggende tiltak.

Studier fra flere tidligere epidemier, som ebolautbruddene i Liberia og Kongo og sarsutbruddet i Hongkong, har vist at grad av tillit til myndighetene er assosiert med grad av etterlevelse av smittevernråd (4). Slik er det også under koronapandemien. Da bevegelsesbegrensningene ble innført i europeiske land våren 2020, var fallet i nasjonal mobilitet klart høyest i de landene der tilliten til myndighetene var høyest (5). Effekten ser ut til å gjelde helt ut til det viktigste endepunktet: mortalitet. I en undersøkelse der man sammenlignet 84 land, var mortalitet av covid-19 negativt assosiert med tillit til nasjonale myndigheter, selv kontrollert for andre faktorer (6).

«Økt åpenhet kan bare resultere i økt tillit – og dermed økt vaksinedekning»

Norge er blant de landene i Europa som så langt har klart seg best i pandemien. Årsakene er mange og sammensatte. Men høy tillit er en viktig faktor. En strategi fra både politiske og smittevernfarende myndigheter bygget på åpenhet om både beslutningsgrunnlag, usikkerhet og intern uenighet har utvilsomt vært medvirkende til det. Når de første vaksiner nå snart blir godkjent, blir tilliten satt på en ny og viktig prøve. Tillit er essensielt for å oppnå høy vaksinedekning. Igjen må tilliten fortjenes gjennom åpenhet. Heller ikke nå er det grunn til å tvile på norske myndigheter i så måte.

Ansvar for åpenhet om vaksiner strekker seg imidlertid ut over nasjonale myndigheter. Åpenhet har tradisjonelt vært mangelvare i farmasisekskaperes registreringsstudier (7). Derfor var det en viktig nyhet at fire av de største vaksineutviklerne i oktober 2020 valgte å offentliggjøre sine protokoller for fase 3-studiene (8). Men åpenheten må gå lenger, for globalt faller villigheten til å bli vaksinert mot covid-19 (9). Prinsippet om datadeling i biomedisinsk forskning har lenge vært debattert, men lite praktisert, og i alle fall ikke i registreringsstudier (7). Fase 3-studiene av covid-19-vaksiner er et ypperlig sted å starte. Alle grunnlagsdata må vises frem. Økt åpenhet kan bare resultere i økt tillit – og dermed økt vaksinedekning. Det øker sjansen for at vi selv kan bestemme hvor mange gjester vi vil ha på julaften 2021.

LITTERATUR

1. Høy tillit til myndighetene. Norsk koronamonitor, Samfunn 5.11.2020. <https://opinion.no/2020/11/hoy-tillit-til-myndighetene/> Lest 2.12.2020.
2. Fancourt D, Steptoe A, Wright L. The Cummings effect: politics, trust, and behaviours during the COVID-19 pandemic. *Lancet* 2020; 396: 464–5. [PubMed][CrossRef]
3. Fortsatt tja til ny smitteapp. Norsk koronamonito, Samfunn 1.12.2020. <https://opinion.no/2020/12/fortsatt-tja-til-ny-smitteapp/> Lest 2.12.2020.
4. Oksanen A, Kaakinen M, Latikka R et al. Regulation and Trust: 3-Month Follow-up Study on COVID-19 Mortality in 25 European Countries. *JMIR Public Health Surveill* 2020; 6: e19218. [PubMed][CrossRef]
5. Bargain O, Aminjonov U. Trust and compliance to public health policies in times of Covid-19. IZA Institute of Labor Economics Discussion paper series 2020. IZA DP nr. 13205. <http://ftp.iza.org/dp13205.pdf> Lest 2.12.2020.
6. Elgar FJ, Stefaniak A, Wohl MJA. The trouble with trust: Time-series analysis of social capital, income inequality, and COVID-19 deaths in 84 countries. *Soc Sci Med* 2020; 263: 113365. [PubMed][CrossRef]
7. Godlee F, Loder E. Missing clinical trial data: setting the record straight. *BMJ* 2010; 341: c5641. [PubMed][CrossRef]

8. Doshi P. Covid-19 vaccine trial protocols released. *BMJ* 2020; 371: m4058. [PubMed][CrossRef]

9. IPSOS. Covid-19 vaccination intent is decreasing globally. 5.11.2020. <https://www.ipsos.com/sites/default/files/ct/news/documents/2020-11/pr-covid-19-vaccine-global-survey-oct-2020.pdf> Lest 2.12.2020.

Publisert: 14. desember 2020. Tidsskr Nor Legeforen. DOI: 10.4045/tidsskr.20.0997

© Tidsskrift for Den norske legeforening 2026. Lastet ned fra tidsskriftet.no 6. juli 2026.